

תקיפת נמל אלכסנדריה במלחמת ששת הימים

מאת חניכי פו"מ זרוע הים – רס"ן ספיר גורן ורס"ן אריאל שינוטר

רקע

השנים שחלפו מאז תום מבצע קדש ועד למלחמת ששת הימים, התאפיינו בפעילויות ופרויקטים לאומיים כגון הקמת המוביל הארצי, הרחבת רשת הכבישים ועוד. צה"ל היה גם הוא בתקופה של בנין הכוח אשר התאפיין ברכש של אמל"ח חדש. בצה"ל החל שלב של מעבר מהמשחתות לספינות טילים ומצוללות ה-S הישנות לצוללות ה-T.

בתחילת שנת 1967 עלה המתח בחזית הסורית והמצרית ובמהלך חודש מאי אותה שנה, החל נאצר, (נשיא מצרים דאז) לבצע שורה של פרובוקציות שכללו ריכוז כוחות צבא מצריים לאורך הגבול עם מדינת ישראל, תביעה לפינוי כוח האו"ם שהוצב בסיני ובמצרי טיראן (תביעה שנענתה ע"י כוחות האו"ם), סגירת מצרי טיראן בפני כל כלי שיט ישראלי, הזרמת כוחות מצריים לסיני ותאום צבאות סוריה, ירדן ועיראק לשיתוף פעולה לקראת מלחמה עם ישראל. סגירת מיצרי טירן הוגדרה אז CASUS BELLY (עילה למלחמה).

מסוף מאי ועד מועד תחילת המלחמה ב- 5/6/67, תקופה שנקראה לימים בשם: "תקופת ההמתנה", החל בארץ תהליך גיוס מילואים מסיבי לקראת מלחמה אפשרית.

בבוקר יום שני, ה-5/6/67 פתחה מדינת ישראל במתקפת מנע, חיל האוויר תקף במקביל את שדות התעופה של מצריים, ירדן, עירק, סוריה ולבנון, ותוך מספר שעות הושמדו למעשה חיילות האוויר של צבאות ערב.

בהמשך, תקפו חילות היבשה את הכוחות המצריים בסיני, את הכוחות הירדניים בגדה המערבית ואת הכוחות הסוריים בגולן, ותוך שישה ימים נכבשו חצי האי סיני, הגדה המערבית ורמת הגולן.

חיל הים בתקופה שקדמה למלחמה

החל מאמצע שנות ה-50 שקדו צבאות מצריים וסוריה על בניית צי מודרני המתבסס על כלים מתוצרת בריה"מ ונתמך על ידה במשאבים, ציוד ויועצים. ערב מלחמת ששת הימים הגיעה התעצמות זו לשיא של:

- 11 צוללות
- 7 משחתות
- 2 פריגטות
- 24 ספינות טילים מסוג אוסה וקומאר
- 69 סט"רים וסמ"רים
- 9 מקשות
- 2 ציידות צוללות
- 5 נט"קים

אל מול האיום הזה, עמד חה"י בסד"כ נחות:

- 1 משחתת פעילה (השנייה הייתה בשיפוץ במספנה)
- 1 צוללת פעילה (השנייה הייתה משוללת כושר צלילה)
- 5 סט"רים
- 5 נט"קים

הייתה זו תקופת מעבר בחיל הים, הכלים המיושנים החלו לצאת מן השירות, הכלים החדשים טרם הגיעו, מיותר לציין שגם עיקר תשומת הלב הופנתה לכלים החדשים העתידים להגיע.

לאור מצב זה התבססו רוב תכניותיו של חיל הים למלחמה על מבצעי מגננה, סיוע לוגיסטי לכוחות היבשה ותקיפת נמלי האויב בפעולות קומנדו. ציפיות המטכ"ל מחיל הים למלחמה המתקרבת היו נמוכות.

שייטת הצוללות

שייטת 7 בתקופה זאת הייתה, כמו מרבית חיל הים, בתהליך הצטיידות. צוללות מדגם T נרכשו בבריטניה ועברו שיפוץ והסבה. הצוללת הראשונה בסדרה - אח"י לויתן, תוכננה להגיע לארץ באוגוסט 1967. עקב העלייה במתיחות הקדימה הצוללת בפיקודו של זאביק אלמוג את יציאתה, אך הגיעה לארץ יום לאחר סיום המלחמה. וכך מצא עצמו חיל הים במלחמה עם שייטת צוללות המונה שתי צוללות S מיושנות. אח"י תנין בפיקודו של רס"ן אברהם (איבן) דרור, שהייתה פעילה אך קיבול מצבריה נמוך ואח"י רהב בפיקודו של מיכאל (יומי) ברקאי, שלא הייתה כשירה לצלילה והופעלה במלחמה רק ככלי שייט על מיימי - להגנת הנמל.

מהלך התקיפה באלכסנדריה**רקע על נמל אלכסנדריה**

נמל אלכסנדריה היה הבסיס הימי העיקרי של הצי המצרי ועל פ' י נתוני המודיעין עגנו בו רוב כלי השייט של המצרים. הבסיס כלל את אזור התחזוקה של הצי ואת הבה"ד.

בנמל נערכו:

6 משחתות (אחת בטיפול).

5 צוללות (אחת בטיפול)

10 סטי"לים

9 סט"רים

1 פריגאטה

3 מקשות

6 סמ"רים

2 נט"קים.

הבסיס היה מוגן מערך מכ"מי חוף ותותחנות חופית ול קראת המלחמה תוגברו סיורי המצרים במבואותיו. בתוך הנמל נפרשו כוחות אבטחה, כלי השייט פוזרו וסירות משמר סיירו ברחבי הנמל והטילו פצצות עומק.

עיקרי המשימה

הצוללת שהתה בים מספר משכים לאורך תקופת ההמתנה, ב-1 ליוני תודרכה ויצאה לכיוון אלכסנדריה למשימת מודיעין, ולתקיפת כלי שייט לכשיפרצו פעולות האיבה.

לצוללת צורף כוח צוללים של שייטת 13.

לגבי תקיפת כלי השייט ניתנה עדיפות ל טורפדו כפי שנוסח הדבר בפקודת המבצע :

"רשאית לתקוף בטורפדו גם בדרכה לשילוח הצוללים וגם אם הדבר יגרום לביטול

התקיפה באמצעות צוללים".

תיאור המבצע**ההערכות לקראת המבצע**

בדרכם מערבה כתבו מפקד הצוללת רס "ו אברהם (איבן) דרור ומפקד כוח הצוללים סרן איתן ליפשיץ תכנית מפורטת לפעולת הצוללים. בצהרי יום שני, ה-5/6/67, שעות מספר לאחר פרוץ המלחמה, נקלט בצוללת השדר: **"רשאי לתקוף כלי שיט אויב בנמל ומחוצה לו . לאור מיקום האויב ממליץ לתקוף בטורפדו. בהצלחה. מאה ושמונים מטוסי אויב הושמדו."**

הצוללת החלה להתקדם לכיוון הנמל , בפתח הנמל אמורים היו לסייר סמ"ר נצ"ל, משחתת וצוללת בטווחים שונים, היו גם ידיעות על אפשרות למיקוש. בשעה 1600 הבחינה הצוללת במשחתת 'סקורי' המסיירת באזור ונערכה להתקפה, אך המשחתת שינתה קורס והתרחקה מהמקום , ואיבן המשיך בהתקדמותו . לקראת רדת הערב, ביצעו איבן ואיתן "הצצה" אחרונה באמצעות הפריסקופ, ולמרות שהראות הייתה לקויה והים גלי , הצליחו להבחין בארובות של משחתת סקורי עוגנת מחוץ למעגן הצבאי ותרנים נוספים מעבר לשובר הגלים. איתן, מפקד כוח הצוללים, המליץ לאיבן לצאת לתקיפה של המשחתת ע "י כוח הצוללים , כאשר הנחת היסוד הייתה שבמידה ומסיבות כלשהן תקיפת המשחתת לא תתאפשר , ימשיך הכוח לכיוון המעגן הצבאי ויאתר שם מטרות אחרות לתקיפה.

בשעה 19:00, במרחק 1,700 יארד מנמל אלכסנדריה, ביצעה הצוללת תהליך "קרקוע", לקראת הוצאת הצוללים, זוג אחר זוג.

הצליחה תוכננה להתבצע ב-3 זוגות:

- איתן ליפשיץ (מפקד הכוח) וזאביק בן יוסף
- דני ברעם וגדי פטיש
- אילן אגוזי וגלעד שני

כבר ביציאה מהצוללת, אירעה התקלה הראשונה והמצופי שאמור היה לסמן נקודת החבירה לקראת יציאה לא עלה לפני המים. כתוצאה מכך, לא מצאו הזוגות זה את זה ונעו עצמאית בכיוון אלכסנדריה.

פעולת זוג הצוללים הראשון (איתן ליפשיץ וזאביק בן יוסף)

איתן וזאביק שחו לכיוון מגדלור ראס-אל-טין של נמל אלכסנדריה שהיה נקודת האור הבולטת בשטח ובסביבות חצות הגיעו לנקודת החצייה המתוכננת בשובר הגלים. הים היה גבה-גלי, הגלים הטיחו אותם על הסלעים ורק בקושי הצליחו השניים לעלות על שובר הגלים, ושם נכונה להם אכזבה - משחתת ה'סקורי' הפליגה ונעלמה מהנמל. הצוללים ניסו לאתר מטרות נוספות באזור המעגן הצבאי, אך המעגן היה ריק לחלוטין. לעומת זאת, פתח הנמל ממול המעגן היה מואר ע"י זרקורים ממספר סירות משמר שזרקו מדי פעם פצצות עומק ושם נצפו שלוש מטרות גדולות. איתן העריך כי יתכן והם מטרות צבאיות.

זוג הלוחמים צלל לכיוון מטרות אלה, אך לאחר שהתקרב זיהה אותם כמחפר וכדוברה גדולה. איתן החליט שלא לתקוף אותם, אלא את המבדוק הסמוך. ברם, המבדוק היה עשוי מבטון והמוקשים סירבו להידבק. התסכול היה גדול, אך הזמן דחק, שעות החושך עמדו להסתיים. מספר איתן:

"ההרגשה הייתה גרועה מאוד, והיה לנו די זמן כדי להרגיש אותה, אחת הבעיות של סוג העבודה הזה היא, שאתה לא נכנס להיסטריה של הסתערות, רעש, אש. יש לך זמן לחשוב להתלבט, להתעצבן, לפחוד ולהרגיש גרוע.

יצאנו מהנמל ושחינו לכיוון הצוללת, לא ראינו דבר. שחינו לפי קורס מצפן וזמן משוער להגעה, ציוד האיתור לא פעל. שחינו את כל המרחק ולהערכת הגענו עד למקום שבו עזבנו את הצוללת. אחרי זמן קצר הגיעו לאזור גם אילן וגלעד. המתנו במקום עד שעה 03:15 כשאנו מנצנצים וצועקים לכל עבר. ברגע שעבר זמן אחרון ולא מצאנו את הצוללת שחינו מזרחה עוד שניים וחצי קילומטרים באור יום, כדי לראות אולי הצוללת במקום אחר. רק אחר כך עזבנו את השטח. לא נשארנו שם כדי להתלבט ולהזיל דמעות. הלכנו להישרד. שחינו מזרחה עוד איזה מייל לאזור שהיה סביר להתחבא בו ונחתנו על החוף."

פעולת זוג הצוללים השני (דני ברעם וגדי פטיש)

דני וגדי יצאו מהצוללת לאחר שהסתבכו במגלול והתחילו בשחייה לעבר הנמל. כשהגיעו למרחק של כשלוש מאות מטר מהנמל, נזרקו לעברם פצצות עומק שהורגשו היטב ע"י הזוג. הפצצות היו כפי הנראה נוהל שגרתי של המצרים ולא נזרקו כתוצאה מגילוי הצוללים.

גם דני וגדי נתקלו בקשיים לעלות ולחצות את השובר כתוצאה מהים הגלי, רק לאחר מספר ניסיונות עלו לבסוף על רצועת החול שליד השובר והתקדמו לכיוון המבדוק. דני וגדי המשיכו בצלילה לכיוון האזור שבו אמורים היו להימצא כלי השייט המצריים, אך דני חש ברע והם החליטו למקש את המבדוק ולחזור לצוללת. מספר גדי:

"הייתה לנו בעיה רצינית לצאת מהשובר. גלים ארוכים וגבוהים ששטפו את השובר הנמוך. אנחנו קופצים מהשובר, והגלים זורקים אותנו חזרה. ככה נאבקנו דקות ארוכות ונשרטנו על הסלעים החדים. שחינו החוצה וחיפשנו את הצוללת ולא ראינו כלום.

לא הבנו מה קורה, הרי שחינו בכיוון הנכון. חיפשנו עם מכשירי האינפרא אדום שלנו, נצנצנו בפנסים רגילים ואפילו הרמנו אותם גבוה ככל האפשר באוויר. דבר לא קרה, לא חשבנו שהצוללת השאירה אותנו. סובבנו את הפנס לצדדים, אין קול ואין עונה. התחלנו באמצע הים ממש, לצעוק עד לב השמיים, זה לא עזר... באיזה שהוא שלב הרגשנו שאין מה לעשות, והחלטנו לרדת חזרה לחוף. הקטע שבו החלטנו להשמיד את הציוד היה המשמעותי ביותר, כי להשמדת הציוד הייתה משמעות אחת: יותר לא נוכל לחזור לצוללת, שחינו ימינה ושמאלה ובשלב כלשהו החלטנו שאין יותר מה לעשות."

פעולת זוג הצוללים השלישי (אילן אגוזי וגלעד שני)

גם אילן וגלעד לא איתרו כל מטרה. בסופו של דבר החליטו השניים למקש את המחפר שהיה במעגן ולאחר מכן התחילו לשחות חזרה לכיוון הצוללת. השניים גילו גם הם שמכשיר הביות אינו פועל ובשעה 02:00 החלו לנצנץ ולצעוק אך היחידים אליהם הצליחו לחבור היה זוג הצוללים הראשון – איתן וזאביק. לאחר החבירה ביניהם, החליטו הארבעה להישאר יחד ולנסות לחזור ולהישרד במקום מסתור בחוף. בסביבות השעה 03:15 השמידו הצוללים את כל ציוד הצלילה שלהם וחזרו בשחייה לחוף.

הפעילות בצוללת ועבודת זוג הסמנים (אבנר דינור ויגאל מנור)

חבירת הצוללים לצוללת עם סיום הפעולה נחשב ה אז לחלק המורכב והמסובך של הפעולה. כמענה לבעיה הוקצה זוג צוללים נוסף ש לא תוכנן להשתתף בתקיפה ותפקידו היה, לקראת החבירה, לצאת מן הצוללת המקורקעת, לצוף על פני המים ולנצנץ בפנס אינפרא אדום.

המצב ההתחלתי בצוללת טרם הוצאת הסמנים לא היה מיטבי. שינור אחרון הסתיים לפני 24 שעות וקיבול המצברים היה נמוך ביותר. גם ריכוז החמצן הלך וירד ולעומתו עלה ריכוז דו תחמוצת הפחמן בצוללת.

בשעה 22:30 יצאו זוג הסמנים מהצוללת ונכנסו לעמדות המתנה. הסמנים היו קשורים בחבל לצוללת. תוך כדי העלייה מהצוללת, איבד יגאל את מכשיר האינפרא-אדום ואת הפנס שלו. במשך זמן שהיה על המים נבדקה כשירותו של הנצנץ אחת ל-10 דקות ומשהתברר ב-00:30 כי יש תקלה בנצנץ, נעשו ניסיונות לתיקונו ובמקביל כתחליף נצנצו באור האדום. בשעה 02:30 נשמע בצוללת רעש מנוע מכיוון הנמל ולכן החלו הסמנים לנצנץ בזהירות רבה יותר. בשעה 03:15, שעה אחרי זמן חבירה מתוכנן, משלא נוצרה חבירה קיבלו הסמנים הנח ייה להיכנס חזרה לצוללת. בשעה 04:00 עלתה הצוללת לעומק פריסקופי והחלה בשינור בטווח קרוב לחוף, השינור בוצע לטובת החלפת אוויר וטעינת המצברים. כעבור 40 דקות התגלתה ספינת סיור נגד צוללות מדגם 'סלופ'.

השינור הופסק והצוללת נערכה להתקפה.

למפקד הצוללת ברור היה כי התקיפה תעיב על יכולת חילוץ הצוללים, מנגד היה ברור לו כי החילוץ כבר לא יבוצע באותן שעות ולכן החליט לתקוף. כמו כן ברור היה לאיבן כי אם יחטיא, יהפוך להיות נרדף על ידי ה'סלופ' ומצבו בהיבט קיבול המצברים היה גרוע ביותר. אולם איבן החליט באומץ - לתקוף.

ב-06:30 התקרבה ה'סלופ' לטווח המאפשר ירי, הצוללת שגרה 4 טורפדו לעברה אך כולם החטיאו. ה'סלופ' שהבחינה כנראה בשובלי הטורפדו נערכה להתקפת נגד והחלה בהטלת פצצות עומק. בסבב הראשון הטילה 3 פצצות ובשני 2 פצצות. בסבב זה ניזוק סונאר הצוללת. איבן בחר להתחמק אל כיוון המים הרדודים וכך בזחילה איטית התרחק מהמקום בו הותקף, ב-07:35 חזרה הצוללת לעומק פריסקופי, הים היה שקט מדי, והראות הייתה טובה מדי, איבן החליט לדחות את השינור לשעות

הערב וירד שוב לעומק . בערב, בשעה 19:00 עלתה הצוללת פעם נוספת לתצפית וכשהתברר שהשטח נקי החלה בשינור לטעינת המצברים. בדו שיח שהתקיים בין מפקד הצוללת למפקדה הודיע איבן על כוונתו לחזור לנקודת המפגש למרות התקלה בסונאר על מנת לנסות ולאסוף את הצוללים בשנית בלילה הקרוב, המפקדה הבטיחה לגבות אותו במטוסים ומשחתת. עם אור ראשון של ה- 7 ביוני החלה הצוללת להפליג בכיוון נמל אלכסנדריה. הצוללת נעה בשינור על מנת להגיע עם קיבול מצברים מקסימאלי לנמל. מסביב לא נראתה כל פעילות מצרית, בטווח 8 מייל מהיעד התקבלה תשדורת מהמפקדה כי הלוחמים נפלו בשבי ועל הצוללת לחזור צפונה. הצוללת עלתה על פני המים , החלה לחזור לארץ , ונכנסה לנמל ב- 9/6 ב-09:00. מפקד הצוללת קיבל את עיטור העוז על גילוי גבורה במעשה קרבי תוך חירוף הנפש.

מלחמת ההישרדות של הצוללים והנפילה בשבי

הצוללים שלא הצליחו לחבור לצוללת חזרו לחוף במטרה להסתתר במשך היום ולנסות לחלץ עצמם בהמשך. כאשר הגיעו גדי ודני לחוף, הם מצאו סירה שבעזרתה קיוו לברוח ללב ים, אך בסירה לא היה משוטים או מפרש ולכן הם המשיכו ללכת לאורך החוף בניסיון למצוא מסתור. עם שחר, הם הגיעו לשטח של מחנה צבאי ותוך כדי שיטוט במחנה נשמעה אזעקה. זוג הצוללים החל במנוסה לעבר המבצר העתיק של אלכסנדריה מחשש שמא התגלו. במבצר מצאו השניים מסתור במערה קטנה, אותה סגרו באבנים ושכבו לנוח מותשים מעייפות. במקרה, הגיעו למערה זו גם ארבעת הצוללים האחרים וכל השישה נדחקו פנימה. במשך כל שעות הבוקר הסתתרו באותה נקרה וקיימו את עצמם ממנות ההישרדות שהיו להם ומקונניות שבסלע. בסביבות הצהריים, התגלו ע"י נער ערבי. לאחר שהיה ברור שתגלו, קיבל איתן החלטה לצאת מהמסתור ולפול בשבי עוד לפני שהאספסוף יעשה בהם שפטים. באומץ ובתושייה נחלצו הצוללים מזעם ההמון ו עברו לידי הרשויות המצריות. ומכאן מתחילה עבורם מסכת של חקירות ועינויים אך לא פחות קשים עליהם חוסר הוודאות לגבי תוצאות המלחמה. חצי שנה היו הצוללים בשבי המצרים ובינואר 1968 חזרו לארץ במסגרת עסקת חילופי השבויים של אחר המלחמה.